

Lise Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının DEHB ve Tütün-Alkol Kullanma ile İlişkisi

Özge Metin¹, Özge Saraçlı²,
Nuray Atasoy³, Ömer Şenormancı²,
Vildan Çakır Kardeş⁴,
Hasret Ozan Açıkgoz⁵,
Esra Demirci⁶, Ülkü Beşiktepe Ayan⁷,
Levent Atik⁸,
Ayşegül Yolga Tahiroğlu⁹

¹Yard. Doç. Dr., ²Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi,
Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları
Anabilim Dalı, Adana - Türkiye

²Yard. Doç. Dr., ³Prof. Dr., ⁵Araşt. Gör., ⁸Doç. Dr.,
Bülent Ecevit Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve
Hastalıkları Anabilim Dalı, Zonguldak - Türkiye

⁴Psikiyatrist, Zile Devlet Hastanesi, Tokat - Türkiye

⁶Yard. Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı,
Kayseri - Türkiye

⁷Psikiyatrist, Karabük Üniversitesi Karabük Eğitim ve
Araştırma Hastanesi, Karabük - Türkiye

ÖZET

Lise öğrencilerinde internet bağımlılığının DEHB ve tütün/alkol kullanma ile ilişkisi

Amaç: Çalışmamızda Zonguldak ilinde yaşayan lise öğrencilerinde internet bağımlılığı (İB) ile dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ve tütün, alkol kullanma/deneme arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Çalışmaya üç lisede okuyan 771 öğrenci alınmıştır. Öğrenciler araştırmacıların hazırladığı sosyodemografik veri formu, Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeği (CİBÖ), DSM-IV'e dayalı Erişkin Dikkat Eksikliği Bozukluğu/Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DE/DEHB) Tanı ve Değerlendirme Envanteri ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Olguların 61'inde (%7.9) İB, 90'ında (%11.7) DEHB saptandı. İB saptanan olguların 40'ı (%65.6) erkek, 21 (%34.4) kızdı. Evde internet erişiminin olması ($p<0.001$), tütün ($p<0.001$) veya alkol ($p<0.001$) kullanma/deneme öyküsünün olması daha yüksek CİBÖ puanlarıyla ilişkili bulundu. İB olan olgularda DEHB oranı (%36.1) İB olmayan olgulara göre (%9.6) daha yüksek saptandı. DEHB ölçek puanları ile CİBÖ puanları arasında anlamlı ilişki saptandı ($r=0.38$, $p<0.001$).

Sonuç: Çalışmamızın sonuçlarına göre İB ve DEHB, tütün-alkol kullanımı arasında ilişki saptanmıştır. DEHB, tütün veya alkol kullanımı ve İB arasındaki ilişkilerin nedenselliğini değerlendiren izlem çalışmalarına ihtiyaç vardır.

Anahtar kelimeler: Alkol, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu, ergenlik, internet bağımlılığı, tütün

ABSTRACT

Association of internet addiction in high school students with ADHD and tobacco/ alcohol use

Objective: Our study aims at assessing the association between internet addiction (IA) and attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) and tobacco and alcohol use/experimentation in high school students living in the province of Zonguldak.

Method: The study included 771 students enrolled in three high schools. They were assessed with a sociodemographic data form prepared by the researchers, the Chen Internet Addiction Scale (CIAS), and the Adult Attention Deficit Disorder/Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADD/ADHD) Diagnostic and Assessment Inventory based on the DSM-IV.

Results: In 61 cases (7.9%), IA was established, in 90 cases (11.7%) ADHD. Of the cases with IA, 40 (65.6%) were male, 21 (34.4%) female. Internet access from home ($p<0.001$) and tobacco ($p<0.001$) or alcohol ($p<0.001$) use/experimentation history were found to be associated with higher CIAS scores. The rate of ADHD was found to be higher among those with IA (36.1%) than those without IA (9.6%). There was a significant correlation between ADHD scale scores and CIAS scores ($r=0.38$, $p<0.001$).

Conclusion: According to our results, IA is associated with ADHD and alcohol/tobacco use. There is a need for follow-up studies to assess the causality of the association between ADHD, tobacco or alcohol use, and IA.

Keywords: Alcohol, attention deficit hyperactivity disorder, adolescence, internet addiction, tobacco

Yazışma adresi / Address reprint requests to:
Yard. Doç. Dr. Özge Metin,
Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk ve
Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı,
01330 Balcı/Adana, Türkiye

Telefon / Phone: +90-322-338-6060/3246

Faks / Fax: +90-322-338-6875

Elektronik posta adresi / E-mail address:
drozgem@gmail.com

Geliş tarihi / Date of receipt:
30 Aralık 2014 / December 30, 2014

Kabul tarihi / Date of acceptance:
24 Şubat 2015 / February 24, 2015

Bu makalede kullanılan verilerin bir bölümü poster sunumu olarak 2011 Antalya 47. Ulusal Psikiyatri Kongresinde sunulmuştur.

GİRİŞ

İnternet bağımlılığı (İB) kavramı; internetle aşırı uğraş, interneti kullanmaya ihtiyacı olduğu hissi, interneti kullanmayı durdurmaya yönelik tekrarlayan çabalar, internette uzakta geçirilen zamanın önemini kaybetmesi, internette planlanandan daha fazla zaman geçirme, internette uzak kalındığında aşırı huzursuzluk ve bu durumun sosyal problemlere yol açması gibi belirtilerin olabileceği öne sürülerek akademik olarak ilk defa Young tarafından ortaya atılmıştır (1). İnternet kullanımının olumsuz etkilerini ifade etmek için sorunlu internet kullanımı (2), kompulsif internet kullanımı (3), patolojik internet kullanımı (4), internetle ilişkili problemler (5) ve İB (1) gibi birçok terim kullanılmaktadır. DSM-5'te ise daha fazla klinik araştırma ve deneyim gerektiren durumların yer aldığı bölüm 3'te internette oyun oynama bozukluğu (internet gaming disorder) olarak yer almıştır (6). Bu yazıda İB terimi kullanılacaktır.

İnternet kullanımını hızla yaygınlaştırırken, fiziksel ve psikolojik gelişimlerini henüz tamamlamamış olan çocuk ve ergenlerde İB ciddi bir sorun haline gelmektedir (7). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2013 yılı verilerine göre 16-74 yaşları arasındaki kişilerin %39.5'i kendisini düzenli internet kullanıcısı olarak tanımlamaktadır. TÜİK tarafından tüm yaş gruplarında erkeklerin daha fazla internet kullandığı ve interneti en fazla 16-24 yaş arası bireylerin kullandığı bildirilmiştir (8). Ergenlerdeki İB sıklığı Avrupa'da %1-9, Ortadoğu'da %1-12 gibi benzer oranlarda iken; Asya'da %2-18 arasında değişen daha yüksek oranlarda bildirilmektedir (9). Türkiye'de yapılan çalışmalarda gençlerde İB sıklığının %1.2-%24.2 arasında değiştiği bildirilmiştir (10-15).

Ergen İB olgularının yarısından fazlasında diğer bir psikiyatrik bozukluğun eşlik ettiği bildirilmiştir (16). İB özellikle genç bireylerde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB), depresyon, sosyal anksiyete bozukluğu, patolojik kumar bağımlılığı ve madde kullanım bozuklukları gibi diğer psikiyatrik bozukluklar ile sıklıkla birlikte görülmektedir (9,17,18). Yapılan birçok çalışmada çocuk ve ergenlerde İB ve DEHB arasında ilişki olduğu gösterilmiştir (17-20).

İB'nin tütün, alkol ve madde kullanımı ile de ilişkili olduğu yazında üzerinde durulan diğer bir konudur

(21,22). Problem-davranış teorisine göre; sosyal çevre, algılanan çevre, kişilik ve davranış gibi benzer psikososyal yatkınlıklar alkol, tütün ve madde kullanımı gibi problem davranışların gelişiminde rol oynayan psikososyal çerçeveyi oluşturur (23). İB'nin bu teori açısından ele alındığında diğer problem davranışlarla birlikte gruplanabileceği üzerinde durulmaktadır (22).

İB, DEHB ve bağımlılıklar üçlemesinde; neden sonuç ilişkisi, özel risk grupları, risk etmenleri veya koruyucu önlemler gibi önemli alanlarda bazı sorular halen cevaplanmayı beklemektedir. Bu çalışmada İB, DEHB ve tütün-alkol kullanma/deneme durumlarının birbiri ile ilişkisi araştırılmaktadır. Temel hipotezimiz İB saptanan olgularda DEHB, alkol ve tütün kullanma/denemenin daha sık olacağıdır. İB, DEHB ve tütün alkol kullanma/deneme ilişkisini Zonguldak İlinde yaşayan ergenlerde araştıran ilk çalışmadır. Ayrıca Türkiye'de İB'nin değerlendirilmesinde Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeği kullanılan; İB, DEHB ve tütün-alkol kullanma/deneme durumlarının birbiri ile ilişkilerinin değerlendirildiği ilk çalışmadır.

YÖNTEM

Çalışma örneklemini için ildeki eğitim veren ve sınavla öğrenci alan 9 liseden 2 tanesi, sınavsız öğrenci alan 3 liseden 1 tanesi seçilerek tabakalı küme örnekleme yöntemiyle toplam üç lise belirlenmiştir. Bu üç lisenin 9., 10. ve 11. sınıflarda öğrenim görmekte olan toplam 796 öğrencinin tamamı hedeflenmiştir. İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından üniversite sınavına hazırlanmaları gerekçesiyle lise son sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerin çalışmaya alınması uygun görülmemiştir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına göre belirlenmiştir. Öğrencilerden 25'i (%3.1) çalışmaya katılmayı kabul etmediği için örneklem 771 öğrenciden oluşmuştur. Çalışma 2011 yılı nisan ayı içinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma için üniversite etik kurulu onayı ve İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden izin alınmıştır. Tüm öğrencilere çalışma yöntemi ve uygulanacak ölçekler hakkında bilgi verildikten sonra bilgilendirilmiş olur formu ile yazılı onayları alınmıştır. Katılımcılara araştırmacıların hazırladığı sosyodemografik veri formu, Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeği (CİBÖ; Chen İnternet Addiction

Scale: CİAS) (24-26), DSM-IV'e dayalı Erişkin Dikkat Eksikliği Bozukluğu/Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu (DE/DEHB) Tanı ve Değerlendirme Envanteri (27) verilmiştir. Testler tek oturumda randomize edilen bir sıralama ile verilmiştir. Sınıf ortamında tüm form ve ölçeklerin tamamlanması yaklaşık 30-35 dakika sürmüştür. Çalışmaya katılmayı kabul eden olguların 771'i (%100.0) CİBÖ'yü, 764'ü (%99.1) DSM-IV'e dayalı Erişkin DEB/DEHB Tanı ve Değerlendirme Envanterini eksiksiz tamamladığı için analizde bu olguların ölçek puanları kullanılmıştır.

Ölçekler

Çalışma verileri sosyodemografik veri formu, CİBÖ ve DSM-IV'e Dayalı Erişkin DEB/DEHB Tanı ve Değerlendirme Envanteri ile toplanmıştır.

Sosyodemografik Veri Formu: Çalışmacılar tarafından hazırlanan form; öğrencilerin yaşı, cinsiyeti, sınıfı, anne-babanın eğitimi, öğrencinin evinde internet erişimi olup olmadığı, öğrencinin sigara-alkol deneme/kullanım durumunu belirleyen soruları içermektedir.

Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeği (CİBÖ): Ölçeğin orijinali bir araştırma için Chen ve arkadaşları tarafından (24) DSM-IV madde kötüye kullanımı ve bağımlılığı ölçütlerine dayanarak geliştirilmiştir. Toplam 26 maddeden oluşan ve 1-4 arası puanlanan likert tipi bir ölçektir. Toplam puan 26-84 arasında değişmektedir. CİBÖ'nün; kompulsif kullanım, çekilme, tolerans, zaman yönetim problemleri, kişilerarası ve sağlık problemleri olmak üzere beş alt ölçeği bulunmaktadır (25). CİBÖ'nün ergenlerde İB'nin şiddetini belirlemek için kullanmaya elverişli bir ölçek olduğu bildirilmiştir. Ölçeğin özgün formunda kesme puanı tarama için 57/58; tanı için 63/64 olarak belirtilmiştir (25). Ölçeğin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Kesici ve Şahin tarafından yapılmıştır (26).

DSM-IV'e dayalı Erişkin DEB/DEHB Tanı ve Değerlendirme Envanteri: DSM-IV'e dayalı Erişkin DEB/DEHB Tanı ve Değerlendirme Envanteri Turgay tarafından geliştirilmiştir. Ölçek üç alt bölümden

oluşmaktadır. Bunlar; dikkat eksikliği (DE) bölümü, aşırı hareketlilik bölümü (AH) ve DEHB ile ilgili özellikler ve sorunlar bölümüdür. Ölçek değerlendirilirken 0 ve 1 puanlar negatif; 2 ve 3 puanlar ise pozitif kabul edilmektedir. Bu envanterle yapılan değerlendirilmede; DE bölümü ve/veya AH bölümünde en az 6 kriteri karşılayan olguların DEHB tanı ölçütlerini karşıladığı kabul edilmektedir. Yüksek puanlar daha şiddetli psikopatolojiyi göstermektedir. Erişkin DEHB Ölçeği 1995 yılında Kanada'da A. Turgay tarafından geliştirilmiştir ve aynı zamanda onun tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirliğine ilişkin araştırma, Günay ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (27). Ebeveyn tutumları bu ölçeğe ait soruya dayanılarak otokratik-baskıcı, demokratik, aşırı koruyucu ve ilgisiz olarak 4 başlık altında değerlendirilmiştir.

İstatistiksel Değerlendirme

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS 17 Windows paket programı kullanıldı. Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda tüm değişkenlerin dağılımı normal olmadığı için parametrik olmayan istatistiksel yöntemler kullanıldı. Niceliksel verilerin karşılaştırılmasında Mann-Whitney U (MW-U) testi kullanıldı. Gruplar arasında kategorik değişkenler açısından farklılık olup olmadığı Ki-kare testi ile araştırıldı. Ölçekler arası ilişkileri saptamak için Spearman korelasyon analizi yapıldı. Tablolarda sayısal değişkenleri ifade etmek için ortalama±standart sapma (Ort±SS) ve medyan (minimum-maksimum), kategorik değişkenleri ifade etmek için gözlem sayısı (n) ve yüzde (%) kullanıldı. Anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirildi.

BULGULAR

Çalışmamıza üç farklı liseden gelen, ortalama yaşı 16.9 ± 0.9 (14-19) yıl olan, 311'i (%40.3) erkek, 460'ı (%59.7) kız, toplam 771 öğrenci dahil edildi. Olguların 296'sı (%38.4) lise 1, 272'si (%35.3) lise 2, 203'ü (%26.3) lise 3. sınıfta eğitim görmekte idi. Anne eğitim düzeyi olguların 332'sinde (%43.3) ilköğretim ve altı, babaların eğitim düzeyi olguların 354'ünde (%46.8) orta-lise

Tablo 1: İnternet bağımlılığının varlığına göre sosyodemografik değişkenler

	CİBÖ Puanı		p
	Bağımlı; n (%)	Bağımlı değil; n (%)	
Cinsiyet			
Erkek	40 (65.6)	271 (38.2)	<0.001
Kadın	21 (34.4)	439 (61.8)	
Evde internet varlığı	57 (93.4)	519 (73.3)	<0.001
Ebeveyn tutumu			
Demokratik	29 (49.2)	471 (68.4)	0.010
Otokratik-baskıcı	10 (16.9)	68 (9.9)	
Aşırı koruyucu	17 (28.8)	145 (21.0)	
İlgisiz anne-baba	3 (5.1)	5 (0.7)	

Ki-kare testi, CİBÖ: Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeği.

Tablo 2: Cinsiyetlere göre ölçek puanları

	Kadın	Erkek	Toplam	p
CİBÖ	36.0±9.9	41.4±13.0	38.2±11.6	<0.001
Kompulsif internet kullanımı	7.6±2.6	8.7±3.1	8.0±2.9	<0.001
Geri çekilme	7.2±2.7	8.5±3.5	7.8±3.1	<0.001
Tolerans	6.0±2.3	7.2±3.0	6.5±2.7	<0.001
Zaman yönetimi	6.2±1.8	7.2±2.6	6.6±2.2	<0.001
Kişilerarası ve sağlık problemi	8.8±2.7	10.0±3.6	9.2±3.1	<0.001
DEHB ölçeği	41.2±20.9	40.8±22.3	41.0±21.4	0.589

MW-U: Mann Whitney-U, CİBÖ: Chen İnternet Bağımlılığı Ölçeği, DEHB: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu

düzeyinde saptandı. Ebeveyn tutumlarını olguların 500'ü (%66.8) demokratik, 162'si (%21.7) aşırı koruyucu, 78'i (%10.4) otokratik-baskıcı, 8'i (%1.1) ilgisiz olarak tanımladı. 576 olgu (%74.9) evde internet erişimlerinin olduğunu ifade etti. Tütün kullanma/deneme 167 olguda (%21.7), alkol kullanma/deneme 98 olguda (%12.7) saptandı.

Karşılaştırmalı analizler için CİBÖ'nün orijinalinde belirtilen tarama kesme puanının (57/58) üstünde puana sahip olgular bağımlı, tarama puanının altında puana sahip olgular bağımlı değil olarak 2 grupta değerlendirildi. Olguların 61'inin (%7.9) bağımlı grupta yer aldığı saptandı. İB ile sosyodemografik verilerin ilişkisi Tablo 1'de gösterilmiştir. Bağımlı grupta; erkek cinsiyetin ağırlıklı olduğu, evde internet erişim oranlarının bağımlı olmayan gruba göre daha yüksek olduğu saptandı (Tablo 1). Ebeveyn tutumları açısından yapılan değerlendirilmede bağımlı grupta; otokratik-baskıcı, ilgisiz ve aşırı koruyucu ebeveyn tutumları, bağımlı olmayan gruba göre daha yüksek oranda saptandı (Tablo 1). Gruplar arasında ebeveyn eğitim düzeyi açısından fark saptanmadı.

DSM-IV'e Dayalı Erişkin DEB/DEHB Tanı ve Değerlendirme Envanteri ile yapılan değerlendirilmede; DE bölümü ve/veya AH bölümünde en az 6 ölçütü karşılayan olgular DEHB olarak kabul edildi. Bu envantere göre olguların 90'ında (%11.7) DEHB saptandı. Olguların cinsiyetlere göre ölçek ve alt ölçek puanları Tablo 2'de gösterilmiştir. DEHB saptanan kızların 9'unun (%40.9), erkeklerin 13'ünün (%59.1) İB grubunda yer aldığı saptandı (p=0.179). DEHB saptanan olguların ortalama CİBÖ puanı (44.8±15.9), DEHB saptanmayan olgulardan (37.3±10.6) anlamlı olarak daha yüksek saptandı (p<0.001).

İB'nin varlığına göre DEHB ve alkol-tütün kullanımı Tablo 3'de gösterilmiştir. Tütün kullanma/deneme öyküsü olan olguların ortalama CİBÖ puanı (41.0±12.5), olmayan olgularından (37.4±11.2) yüksek saptandı (p<0.001). Alkol kullanma/deneme öyküsü olan olguların ortalama CİBÖ puanı (42.4±12.3), olmayan olgularından (37.6±11.4) yüksek saptandı (p<0.001).

DEHB ölçek toplam puan ile CİBÖ toplam puan arasında Spearman korelasyon analizine göre pozitif

Tablo 3: İnternet bağımlılığının varlığına göre DEHB ve alkol-tütün kullanımı

	Bağımlı	Bağımlı değil	p
	n (%)	n (%)	
DEHB			
Var	22 (36.1)	68 (9.6)	<0.001 ^a
Yok	39 (63.9)	642 (90.4)	
DEHB alt tipi			
Dikkat eksikliği	4 (18.2)	18 (26.5)	<0.001 ^a
Aşırı hareketlilik	9 (40.9)	37 (54.4)	
Bileşik tip	9 (40.9)	13 (19.1)	
DEHB toplam puan	61.3±22.1	39.3±20.5	<0.001 ^b
Tütün kullanma/deneme			
Var	18 (29.5)	149 (21.0)	0.121 ^a
Yok	43 (70.5)	561 (79.0)	
Alkol kullanma/deneme			
Var	11 (18.0)	87 (12.3)	0.195 ^a
Yok	50 (82.0)	622 (87.7)	

*Ki-kare, ^bMW-U: Mann Whitney-U, DEHB: Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu

yönde anlamlı düzeyde ilişki saptandı ($r=0.38$, $p<0.001$) Kızlarda ve erkeklerde DEHB ölçeği ile CİBÖ arasında Spearman korelasyon analizine göre pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki saptandı (sırasıyla $r=0.36$, $p<0.0001$; $r=0.45$, $p<0.001$).

TARTIŞMA

İB, DEHB ve tütün-alkol kullanma/deneme durumlarının birlikte ele alındığı araştırmamız sonucunda; hipotezimizi destekler biçimde İB varlığında DEHB oranları anlamlı olarak daha yüksek saptanırken, aynı ilişkinin tütün ve alkol kullanma/deneme oranları açısından saptanmadığı dikkati çekmektedir.

Lise örneklemimizde İB %7.9, DEHB %11.7, tütün kullanma/deneme %21.7, alkol kullanma/deneme %12.7 oranlarında saptanmıştır. Ergenlerde yapılan çalışmalarda, kullanılan ölçüm yöntemlerine göre değişen İB oranları bildirilmektedir. CİBÖ'nün kullanıldığı çalışmalarda; ergenlerde %7.5-19.4 oranında İB tanımlanmıştır (28,29). Başka ölçüm aracı ile Türkiye'de lise örneklemine yapılan iki çalışmada İB %6.6 ve %24.2 olarak saptanmıştır (13,30). Yedi Avrupa ülkesinde ergenlerde yürütülen bir çalışmada ergenlerin %13.9'unun işlevsel olmayan internet kullanımı gösterdikleri saptanmıştır (31). Örneklemimizin İB oranı ölçeğin geliştirdiği uzak doğu toplumlarından daha düşük olmakla beraber batı ülkele-

rinde saptanan oranlara yakındır.

İB'nin erkeklerde daha sık olduğunu bildiren çalışmalar (13,32) çoğunlukta olmakla birlikte, cinsiyetler arasında İB açısından fark olmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır (33). Çalışma bulgularımız erkek cinsiyette İB'nin daha çok görüldüğünü bildiren araştırma bulgularını desteklemektedir

İB'nin bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörleriyle ilişkisi birçok çalışmada gösterilmiştir (9,29). İB saptanan olgularda evde internet erişim oranlarını daha yüksek saptamamız, internete ulaşılabilirliğin İB için bir risk faktörü olduğunu ifade eden yazınla (29,30) paralellik göstermektedir. Çocukların internet gibi medya araçlarını kullanma tarzlarıyla ilgili aileler önemli bir rol oynamaktadır. Ebeveynlerin medya araçlarının yanlış kullanımının getireceği riskleri bilmeleri, bağımlılık için önlem almalarında en belirleyici faktördür (34). Sonuçlarımızla benzer şekilde ebeveyn eğitim düzeyi ile İB arasında ilişki saptamayan çalışmaların yanında (13,33) İB'de baba eğitim düzeyinin daha düşük saptandığını (35), yüksek baba eğitim düzeyinin İB için risk oluşturduğunu ifade eden çalışmalar da mevcuttur (36). Çelişkili bulguların varlığı yüksek eğitim düzeyinden ziyade konuya özgü bilgi düzeyinin daha belirleyici olduğunu düşündürmektedir. Toplumsal düzeyde bir bilgilenme/farkındalık düzeyi sağlanmış, İB riski ve bundan nasıl korunacağı hakkında duyarlı ebeveynlerin

ağırlıkta olduğu toplumlarda ebeveyn eğitimi arttıkça çocuk ve ergenlerin İB'den daha etkin korunacağı beklenebilir. Öte yandan, Türkiye gibi gelişmekte olan toplumlarda bu dengenin tersine işleyebileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle ebeveyn farkındalık düzeylerini ve çocuklarının medya araçlarını kullanma konusunda tutumlarını daha ayrıntılı inceleyen geniş kapsamlı çalışmalara ihtiyaç vardır.

İB olgularının ebeveyn tutumlarının tanımlandığı çalışmalarda; katı, esnek olmayan (37), cezalandırıcı, müdahaleci-reddedici (38), aşırı kontrolcü, tutarsız (39), daha az destekleyici, soğuk (36), koruyucu (38) gibi ifadelerle sık rastlanmaktadır. Otokratik-baskıcı, ilgisiz ve aşırı koruyucu gibi sağlıksız ebeveyn tutumlarının İB grubunda daha yüksek oranlarda saptamamız konuyla ilgili çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Çalışmamızın bulguları değerlendirilirken; ebeveyn tutumlarının tek bir sorudan gelen bilgiye dayandığı, her iki ebeveynin tutumlarının ayrı ayrı değerlendirilmediği ve ergenin ebeveynleri ile ilgili algısının gerçeği tam anlamıyla yansıtmayabileceği dikkate alınmalıdır.

Bağımlılık yapıcı maddelerin kullanım sıklığı açısından yazın değerlendirildiğinde sonuçlarımızla benzer şekilde gelişmekte olan ülkelerde tütün (40), Avrupa ülkelerinde ise alkol (41) ilk sırayı almaktadır. Alkol alma davranışının İB riskini arttırdığını (33), ergen İB olgularının büyük kısmında eşlik eden madde kullanma deneyimi olduğunu bildiren çalışmalar mevcuttur (21,42). Kore'de ergenlerde yapılan bir çalışmada alkol kullanımının tüm grupta internetin bağımlılık yapıcı kullanımı açısından risk oluşturmazken kızlarda internetin bağımlılık yapıcı kullanımı açısından risk oluşturduğu, tütün kullanımının ise erkeklerde internetin bağımlılık yapıcı kullanımı açısından risk oluşturduğu ifade edilmiştir (35). Üneri ve arkadaşlarının Türkiye'de lise örnekleminde yaptıkları çalışmada ise ergenin sigara kullanmasının İB puanına istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olmadığı bulunmuştur (13). Literatürde yenilik arama davranışının fazla olması ile hem ergen madde kullanımı (43) hem de İB arasında (42) ilişki olduğu ve yenilik/haz arayışı ve düşük ödül bağımlılığının İB'ye yatkınlık yarattığı (29) üzerinde durulmuştur. Çalışmamızda tütün veya alkol kullanma/deneme öyküsü olan olguların ortalama CİBÖ

puanlarını daha yüksek saptamakla beraber İB saptanan olgularda tütün veya alkol kullanma/deneme oranlarındaki yükseklik istatistiksel anlamlılık göstermemiştir. Alkol ve sigara kullanımının toplumsal olarak yasaklanmış davranışlar olması, özellikle sorunlu davranışları olan ergenlerin sigara ve alkol kullanımlarını bildirmelerine yol açarak; sonuçlarımız üzerinde etkisi olabileceğini düşünmekteyiz.

DEHB olguları arasında İB'nin daha sık görüldüğü; DEHB varlığının daha yüksek bağımlılık puanlarına işaret ettiği ayrıca bazı çalışmalarda İB'de en sık eş tanınan DEHB olduğu bildirilmiştir (17,18,20). İB ile ilgili çalışmaların çoğu kesitsel olmakla birlikte, ergenlerin 2 yıl boyunca izlendiği bir çalışmada İB için en güçlü risk faktörünün DEHB olduğu ifade edilmiştir (44). Türkiye'de lise örnekleminde yapılan bir çalışmada dikkatsizlik ve hiperaktivite semptomları ile İB puanları arasında ilişki olduğu saptanmıştır (30). Araştırmamızda; İB saptananlarda DEHB oranının ve ölçek puanının daha yüksek olması, CİBÖ ve DEHB ölçek puanları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki saptanması ve DEHB varlığında CİBÖ puanlarının daha yüksek saptanması DEHB ve İB ilişkisini değerlendiren araştırmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

DEHB saptanan kız ve erkeklerde İB oranları açısından farklılık olmadığı, CİBÖ ile DEHB ölçek puanları arasındaki pozitif yönde anlamlı düzeyde saptanan korelasyonun her iki cinsiyet için de geçerli olduğu saptanmıştı. DEHB ve İB ilişkisinin kız öğrencilerde daha belirgin olduğunu bildiren çalışmaların yanında (44), çalışmamızın bulgularıyla uyumlu olarak DEHB'nin her iki cinsiyet içinde İB ile ilişkili olduğunu bildiren çalışmalar da vardır (18).

İB olgularında DEHB alt tipleriyle ilgili sonuçlarımıza baktığımızda; DEHB alt tiplerinden AH ve BT eşit oranda ve DE ön planda olan tipten daha sık saptanmıştı (Tablo 3). Çin'de ergenler üzerinde yapılan bir çalışmada İB ölçek skorları ile dürtüsellik ve dikkat puanları arasında anlamlı bir pozitif ilişki saptanmıştır (19). Literatürde DEHB'nin artmış ödül duyarlılığı, çabuk sıkılma (45), hızlı değişen ve çabuk yanıt alınabilen uyaranları tercih etme ve uzun vadeli ödüllerden ziyade kısa vadeli daha küçük ödüle yönelme, dürtüsellik (19) ve disinhibisyon (46) gibi özelliklerinden sıkça bahsedilmektedir. Bu

özelliklerin internet kullanımı ile yeterince doyuruluyor olmasının ya da DEHB'ye özgü öz denetim güçlüklerinin İB yatkınlığını artırdığı ileri sürülmektedir (17,45). İB'nin dürtü kontrol bozukluklarının yeni bir alt tipi olduğu da ileri sürülmüştür (47). Günümüzde; "dürtüsellik İB için bir risk faktörü mü? yoksa İB'nin bir sonucu mu? ya da her iki hipotezin de geçerli olduğu bir durum mu?" sorularına halen yanıt aranmaktadır (48). İB ve dürtüsellik arasındaki bu sıkı ilişki, çalışmamızda da İB saptananlarda DEHB alt tiplerinden AH ve BT'nin daha sık saptanmasıyla uyumludur.

İB tanısının klinik değerlendirme yapılmadan yalnızca öz bildirim dayalı ölçeklere dayanıyor olması, tütün-alkol kullanma ve denemenin birlikte değerlendirilmesi çalışmamızın en önemli kısıtlılıklarındandır. İB değerlendirilirken internet kullanımı ile ilgili süre, yer, kullanım amacı gibi ilişkili faktörlerin ele alınmamış

olması çalışmanın bir diğer kısıtlılığıdır. Kesitsel dizaynından dolayı incelenen değişkenler açısından nedensel ilişki değerlendirilememektedir.

Lise örnekleminde CİBÖ ile değerlendirilmiş olan İB'nin DEHB olan gençlerde daha sık görülmesi literatüre paralellik göstermektedir. İB olan ve olmayan gençlerin tütün-alkol kullanma/deneme oranları istatistiksel olarak benzer bulunmasına rağmen, tütün-alkol kullanan/deneyen ergenlerde kullanmayanlara göre CİBO puanları yüksek saptanmıştır. Yine de sonuçlarımızın İB, DEHB ve tütün-alkol kullanma/denemenin birlikte değerlendirilmesi ve bu üç durumun birbiriyle olan yakın ilişkisini ortaya koyması açısından önemli olduğunu düşünmekteyiz. Gelecekte İB ve DEHB, tütün-alkol kullanımı arasındaki ilişkinin altında yatan mekanizmaları ve bu ilişkilerin nedenselliğini değerlendirebilecek izlem çalışmalarına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

1. Young KS. Internet addiction: a new clinical phenomenon and its consequences. *Am Behav Sci* 2004; 48:402-415. **[CrossRef]**
2. Caplan SE. Problematic Internet use and psychosocial well-being: development of a theory-based cognitive-behavioral measurement instrument. *Comput Human Behav* 2002; 18:553-575. **[CrossRef]**
3. Meerkerk GJ, Van Den Eijnden RJ, Garretsen HF. Predicting compulsive Internet use: it's all about sex! *Cyberpsychol Behav* 2006; 9:95-103. **[CrossRef]**
4. Davis RA. A cognitive-behavioral model of pathological Internet use. *Comput Human Behav* 2001; 17:187-195. **[CrossRef]**
5. Widyanto L, Griffiths M, Brunsten V, McMurrin M. The psychometric properties of the Internet related problem scale: a pilot study. *Int J Ment Health Addiction* 2008; 6:205-213. **[CrossRef]**
6. Petry NM, Rehbein F, Gentile DA, Lemmens JS, Rumpf HJ, Mößle T, Bischof G, Tao R, Fung DS, Borges G, Auriaucombe M, González Ibáñez A, Tam P, O'Brien CP. An international consensus for assessing internet gaming disorder using the new DSM-5 approach. *Addiction* 2014; 109:1399-1406. **[CrossRef]**
7. Tsai CC, Lin SSS. Internet addiction of adolescents in Taiwan: an interview study. *Cyberpsychol Behav* 2003; 6:649-652. **[CrossRef]**
8. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13569>. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2013 Accessed: 12.06.14.
9. Spada MM. An overview of problematic Internet use. *Addict Behav* 2014; 39:3-6. **[CrossRef]**
10. Şenormancı Ö, Saraçlı Ö, Atasoy N, Şenormancı G, Köktürk F, Atik L. Relationship of internet addiction with cognitive style, personality, and depression in university students. *Compr Psychiatry* 2014; 55:1385-1390. **[CrossRef]**
11. Batugün AD, Hasta D. İnternet bağımlılığı: Yalnızlık ve kişilerarası ilişki tarzları açısından bir değerlendirme. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2010; 11:213-219.
12. Batugün AD, Kılıç N. İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi* 2011; 26:1-10.
13. Üneri ÖŞ, Tanıdır C. Bir grup lise öğrencisinde internet bağımlılığı değerlendirilmesi: Kesitsel bir çalışma. *Düşünen Adam Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 2011; 24:265-272. **[CrossRef]**
14. Canbaz S, Sunter AT, Peksen Y, Canbaz M. Prevalence of pathological internet use in a sample of Turkish school adolescents. *Iran J Public Health* 2009; 38:64-71.

15. Aktepe E, Olgaç-Dündar N, Soyöz Ö, Sönmez Y. Possible internet addiction in high school students in the city center of Isparta and associated factors: a cross-sectional study. *Turk J Pediatr* 2013; 55:417-425.
16. Tsitsika A, Critselis E, Louizou A, Janikian M, Freskou A, Marangou E, Kormas G, Kafetzis D. Determinants of Internet addiction among adolescents: a case-control study. *ScientificWorldJournal* 2011; 11:866-874. **[CrossRef]**
17. Yoo HJ, Cho SC, Ha J, Yune SK, Kim SJ, Hwang J, Chung A, Sung YH, Lyoo IK. Attention deficit hyperactivity symptoms and internet addiction. *Psychiatry Clin Neurosci* 2004; 58:487-494. **[CrossRef]**
18. Yen JY, Ko CH, Yen CF, Wu HY, Yang MJ. The comorbid psychiatric symptoms of Internet addiction: attention deficit and hyperactivity disorder (ADHD), depression, social phobia, and hostility. *J Adolesc Health* 2007; 41:93-98. **[CrossRef]**
19. Cao F, Su L, Liu T, Gao X. The relationship between impulsivity and Internet addiction in a sample of Chinese adolescents. *Eur Psychiatry* 2007; 22:466-471. **[CrossRef]**
20. Tahiroğlu AY, Çelik GG, Fettahoğlu Ç, Yıldırım V, Toros F, Avcı A, Özatalay E, Uzel M. Psikiyatrik bozukluğu olan ve olmayan ergenlerde problemlili internet kullanımı. *Nöropsikiyatri Arşivi* 2010; 47:241-246.
21. Lee YS, Han DH, Kim SM, Renshaw PF. Substance abuse precedes Internet addiction. *Addict Behav* 2013; 38:2022-2025. **[CrossRef]**
22. Ko CH, Yen JY, Yen CF, Chen CS, Weng CC, Chen CC. The association between Internet addiction and problematic alcohol use in adolescents: the problem behavior model. *Cyberpsychol Behav* 2008; 11:571-576. **[CrossRef]**
23. Hays RD, Stacy AW, DiMatteo MR. Problem behavior theory and adolescent alcohol use. *Addict Behav* 1987; 12:189-193. **[CrossRef]**
24. Chen SH, Weng LJ, Su YJ, Wu HM, Yang PF. Development of Chinese Internet Addiction Scale and its psychometric study. *Chin J Psychol* 2003; 45:279-294.
25. Ko CH, Yen JY, Chen CC, Chen SH, Yen CF. Gender differences and related factors affecting online gaming addiction among Taiwanese adolescents. *J Nerv Ment Dis* 2005; 193:273-277. **[CrossRef]**
26. Kesici S, Şahin I. Turkish adaptation study of Internet Addiction Scale. *Cyberpsychol Behav Soc Netw* 2010; 13:185-189. **[CrossRef]**
27. Günay Ş, Savran C, Aksoy UM, Maner F, Turgay A, Yargıç İ. The norm study, transliter equivalence, validity, reliability of adult hyperactivity scale in Turkish adult population. *Türkiye'de Psikiyatri* 2006; 8:98-107.
28. Ko CH, Yen JY, Yen CF, Chen CC, Yen CN, Chen SH. Screening for Internet addiction: an empirical study on cut-off points for the Chen Internet Addiction Scale. *Kaohsiung J Med Sci* 2005; 21:545-551. **[CrossRef]**
29. Ko CH, Yen JY, Yen CF, Lin HC, Yang MJ. Factors predictive for incidence and remission of internet addiction in young adolescents: a prospective study. *Cyberpsychol Behav* 2007; 10:545-551. **[CrossRef]**
30. Ozturk FO, Ekinci M, Ozturk O, Canan F. The relationship of affective temperament and emotional-behavioral difficulties to internet addiction in Turkish teenagers. *ISRN Psychiatry* 2013; 2013:961734. **[CrossRef]**
31. Tsitsika A, Janikian M, Schoenmakers TM, Tzavela EC, Olafsson K, Wójcik S, Macarie GF, Tzavara C, Richardson C. Internet addictive behavior in adolescence: a cross-sectional study in seven European countries. *Cyberpsychol Behav Soc Netw* 2014; 17:528-535. **[CrossRef]**
32. Durkee T, Kaess M, Carli V, Parzer P, Wasserman C, Floderus B, Apter A, Balazs J, Barzilay S, Bobes J, Brunner R, Corcoran P, Cosman D, Cotter P, Despalins R, Graber N, Guillemin F, Haring C, Kahn JP, Mandelli L, Marusic D, Mészáros G, Musa GJ, Postuvan V, Resch F, Saiz PA, Sisask M, Varnik A, Sarchiapone M, Hoven CW, Wasserman D. Prevalence of pathological internet use among adolescents in Europe: demographic and social factors. *Addiction* 2012; 107:2210-2222. **[CrossRef]**
33. Lam LT, Peng ZW, Mai JC, Jing J. Factors associated with Internet addiction among adolescents. *Cyberpsychol Behav* 2009; 12:551-555. **[CrossRef]**
34. Barkin S, Ip E, Richardson I, Klinepeter S, Finch S, Krcmar M. Parental media mediation styles for children aged 2 to 11 years. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2006; 160:395-401. **[CrossRef]**
35. Heo J, Oh J, Subramanian SV, Kim Y, Kawachi I. Addictive internet use among Korean adolescents: a national survey. *PLoS One* 2014; 9:e87819. **[CrossRef]**
36. Li W, Garland EL, Howard MO. Family factors in Internet addiction among Chinese youth: A review of English- and Chinese-language studies. *Comput Human Behav* 2014; 31:393-411. **[CrossRef]**
37. Liang L, Tang D, Tao R. Family function of the adolescents with excessive Internet usage. *Chin Ment Health J* 2007; 21:837-840.
38. Lang Y, Jia F, Li H, Su L. Investigation and analysis of related factors of junior middle school students with Internet addiction disorder. *Chinese Journal of Clinical Psychology* 2008; 16:417-419.
39. Li Y. Internet addiction and family achievement, control, organization. *Chin Ment Health J* 2007; 21:244-246.

40. Acuda SW, Eide AH. Epidemiological study drug use in urban and rural secondary schools in Zimbabwe. *Cent Afr J Med* 1994; 40:207-212.
41. Hibell B, Anderson B, Bjarnason T, Kokkevi A, Morgan M, Narusk A. The 1995 ESPAD Report: Alcohol and other drug use among students in 26 European countries. The Swedish Council for Information on Alcohol and other Drugs, Stockholm, 1997.
42. Ko CH, Yen JY, Chen CC, Chen SH, Wu K, Yen CF. Tridimensional personality of adolescents with Internet addiction and substance use experience. *Can J Psychiatry* 2006; 51:887-894.
43. Kuo PH, Yang HJ, Soong WT, Chen WJ. Substance use among adolescents in Taiwan: associated personality traits, incompetence, and behavioral/emotional problems. *Drug Alcohol Depend* 2002; 67:27-39. **[CrossRef]**
44. Ko CH, Yen JY, Chen CS, Yeh YC, Yen CF. Predictive values of psychiatric symptoms for Internet addiction in adolescents: a 2-year prospective study. *Arch Pediatr Adolesc Med* 2009; 163:937-943. **[CrossRef]**
45. Castellanos FX, Tannock R. Neuroscience of attention-deficit/hyperactivity disorder: the search for endophenotypes. *Nat Rev Neurosci* 2002; 3:617-628. **[CrossRef]**
46. Sun DL, Chen ZJ, Ma N, Zhang XC, Fu XM, Zhang DR. Decision-making and prepotent response inhibition functions in excessive internet users. *CNS Spectr* 2009; 14:75-81.
47. Meerkerk GJ, Van Den Eijnden RJJM, Franken IHA, Garretsen HFL. Is compulsive Internet use related to sensitivity to reward and punishment, and impulsivity? *Comput Human Behav* 2010; 26:729-735. **[CrossRef]**
48. Lin SSJ, Tsai CC. Sensation seeking and internet dependence of Taiwanese high school adolescents. *Comput Human Behav* 2002; 18:411-426. **[CrossRef]**